

Waarom er een ommekeer gloort in Oeganda

Tekst: Marc Broere
Beeld: Mark Williams Wasswa

Henry Kyemba, thuis

De opkomst van popster-politicus Bobi Wine schudt het politieke landschap van Oeganda op. Het gevolg is spanning en geweld, maar ook discussie over democratie en belangstelling voor de jonge kiezer. 'De oplossing ligt in een dialoog. Je kunt wel duizend partijen hebben, maar wat heb je eraan als ze niet samenwerken?' Verslag vanuit Kampala.

Het huis van Henry Kyemba in Jinja is net een museum: een snoepwinkel voor wie geïnteresseerd is in de geschiedenis van Oeganda en Afrika. De muren zijn behangen met ingelijste foto's die het leven van Kyemba bestrijken.

Van een iconische foto op 9 oktober 1962, toen het land onafhankelijk werd en hij naast premier Milton Obote in een oldtimer zit, tot aan foto's met Idi Amin, Yoweri Museveni en acteur Morgan Freeman, die onlangs een groot televisie-interview met hem afnam.

Kyemba verbleef tientallen jaren in de wandelgangen van de macht. Hij was privésecretaris van de staatshoofden Obote en Amin en moest toen hij minister van Gezondheidszorg was het land ontvluchten, omdat er geruchten gingen dat Amin ook hem wilde laten ombrengen.

In ballingschap schreef Kyemba de wereldwijde bestseller *A State of Blood*, die een inkijkje gaf in het leven van Idi Amin en de wijze waarop hij het land bestuurde. Later keerde hij naar Oeganda terug om parlementslid en minister onder de huidige president Museveni te worden.

Over elke oudere politicus op het Afrikaanse continent heeft Kyemba wel een anekdote uit de eerste hand, net als over oudwereldleiders zoals Mao Zedong, Brezjnev, Tito en Chroesjtsjov, die hij ontmoette. Na bijna zestig jaar in de politiek trekt Kyemba de voor hem belangrijkste les: 'Blijf altijd in gesprek. De politiek zal dit land niet veranderen, een dialoog wel.'

Op 82-jarige leeftijd speelt Kyemba opnieuw een rol in de samenleving, als vertegenwoordiger van het Oegandese Forum van Oudsten bij de nationale dialoog. Samen met de Interreligieuze Raad staan de oudsten boven de partijen en worden ze door iedereen gerespecteerd.

De nestor kijkt met verwondering naar de toestand en vindt het onvoorspelbaar geworden: 'Bijna alle hoofdrolspelers in de Oegandese politiek kennen elkaar al heel lang. In families heb je ook ruzies, maar die worden meestal uitgepraat.'

'In de politiek', vervolgt hij, 'hoort dat ook zo te zijn. Bij een verschil van inzicht of mening hoeft de bijeenkomst van de ander niet verstoord te worden door de politiek, hoeven mensen op straat niet in elkaar geslagen te worden.'

Hij laat een korte stilte vallen en zegt dan: 'De oplossing is een dialoog, niet een verdere uitbreiding van het politieke landschap. Je kunt wel duizend politieke partijen hebben, maar wat heb je eraan als die niet samenwerken? Het enige wat dit land verder helpt is politici die hun mond tegen elkaar opendoen.'

Het verhaal van Henry Kyemba is koren op de molen van Frank Rusa. Het is zijn voltijds taak binnen de Inter-party Organisation for Dialogue (IPOD) de verschillende politieke partijen met elkaar te laten praten en de dialoog te faciliteren.

Rusa kent een lange werkgeschiedenis in de electorale wereld van Oeganda en is sinds anderhalf jaar de landendirecteur van het Nederlands Instituut voor Meerpartijen Democratie (NIMD). Eerder was hij onder meer het hoofd van de juridische afdeling van de kiescommissie in Oeganda. 'Ik sta al jaren in de frontlinie van democratische processen in ons land', zegt hij lachend.

'Bij een verschil van inzicht hoeven mensen op straat niet in elkaar geslagen te worden'

Na zijn machtsovername in 1986 voerde Museveni een 'geenpartijendemocratie' in. Het idee erachter was dat de twee bestaande partijen, de Uganda People's Congress (UPC) en de Democratic Party (DP), altijd voor sterke en doorgaans gewelddadige polarisatie hadden gezorgd. Kandidaten mochten zich voortaan alleen nog op persoonlijke titel verkiesbaar stellen.

Het stelsel werd aanvankelijk geprezen als democratische vernieuwing op het continent. Toch voerde Museveni na een referendum – en onder druk van de internationale donorgemeenschap – in 2005 alsnog een meerpartijendemocratie in. Ook zijn eigen National Resistance Movement (NRM) werd omgevormd tot politieke partij.

Maar een goed functionerend meerpartijenstelsel bouw je niet zomaar op. Het NIMD werd in 2009 gevraagd een kantoor in Oeganda te openen. 'Op uitnodiging van alle politieke partijen, inclusief die van de regering', zegt Frank Rusa. 'Ze wilden vooral ondersteuning bij het versterken van partijen en bij het op gang brengen van een onderlinge dialoog.'

Wat volgde was een decennium van vallen en opstaan; hoogte-

Muurschildering van Bobi Wine, Kampala

en dieptepunten volgden elkaar op. De actuele situatie is dat de vijf partijen die nu in het parlement zitten een memorandum van overeenstemming hebben ondertekend, waarin de bereidheid is opgenomen samen te werken bij vraagstukken van democratie en conflictbemiddeling.

De mooie kantoorvilla van het NIMD is tevens de fysieke en neutrale ruimte waar de partijen elkaar kunnen ontmoeten. Bij binnenkomst zie je direct vijf bureaus, die tegen elkaar aan zijn geplaatst en waarop de naambordjes van de partijen prijken.

Ze worden binnen de dialoog vertegenwoordigd door hun secretaris-generaal en drie andere gedelegeerden, onder wie één vrouw. Ieder jaar vindt er een top plaats, waarbij de partijleiders aanschuiven. 'Het belangrijkste blijft', zegt Rusa, 'dat er in het land een ruimte is waar leiders bijeen kunnen zijn en in een veilige omgeving kunnen praten.'

Frank Rusa

Norbert Mao

Gevraagd naar het resultaat van de dialoog, zegt hij: 'We leven in een land met een dominante partij en een zeer krachtige president, die heel veel invloed uitoefent op de politiek en het leger. Het is een grote prestatie om zo'n leider te laten accepteren dat hij als gelijke in dialoog gaat met de leiders van de oppositie.'

'In december 2018 was er een mijlpaal: er zijn gezamenlijke resoluties aangenomen over verbetering van de wet voor openbare orde, over versterking van partijen door meer publieke financiering en over samen werken aan hervorming van de verkiezingen. Veel ervan is nog steeds aan de gang.'

De Oegandese politiek is een vliegveld met alleen een aankomsthal, 'Museveni heeft de vertrekhal gesloten'

In januari 2021 zijn er verkiezingen in Oeganda. Volgens Rusa zullen ze anders verlopen dan alle voorgaande. 'De regeringspartij', zegt hij, 'is al bijna 34 jaar aan de macht en de president is dit jaar 75 geworden. Er is zowel voorzichtige druk binnen de partij, als luidere druk erbuiten om een transitie van het presidentschap in te zetten.'

'We zien de opkomst van Bobi Wine (de artiestennaam van de gekozen politicus Robert Kyagulanyi, red.), die met zijn *People Power* het politieke establishment uitdaagt. Het is een beweging van jonge en energieke mensen. De gemiddelde leeftijd ligt hier laag en een groot deel gaat voor het eerst aan de stemmen.'

'Die groep maakt zich vooral zorgen om de werkgelegenheid en om het feit dat hun stem niet wordt gehoord. Bobi Wine roept de jongeren op te stemmen en niet op de achterste rij te blijven zitten. Zijn slogan is: "laten we de verandering pakken die we willen".'

Het is lastig in te schatten hoe groot de populariteit van de beweging precies is. In het Westen wordt Bobi Wine neergezet als serieuze uitdager van Museveni, maar in Oeganda hoor je ook vaak dat het wordt overschat. Rusa zegt dat er één serieuze peiling is uitgevoerd, door Research World International.

'Volgens die peiling loopt Bobi Wine weliswaar nog achter op Museveni, maar is hij intussen wel groter dan alle andere kandidaten. Hij is dus niet alleen een bedreiging voor de president, maar snoept ook veel kiezers weg bij de oppositie.'

Toch is het niet gewoon een generatieconflict, benadrukt Rusa. Hij wijst erop dat het huidige parlement voor tachtig procent bestaat uit politici die 35 jaar of jonger zijn – aan vertegenwoordiging van jongeren geen gebrek. 'Het leidde alleen niet tot een politiek waarin speciale aandacht voor jeugdwerkloosheid is gekomen', zegt hij.

'Het is in onze cultuur een fundamenteel probleem dat jongeren worden buitengesloten. Onze samenleving is patriërchaal, met een duidelijke hiërarchie waarin veel autoriteit en macht aan oudsten

David Lewis Rubongoya

wordt gegeven, vooral aan mannen. Het duurt generaties lang dat te veranderen.

‘Als Museveni een stemadvies geeft, volgen de jonge politici van zijn partij het direct op. Je legt de mening van een respectabele oudere niet naast je neer. Kijk naar de strijd voor burgerrechten in de Verenigde Staten: dat kostte meer dan een eeuw. Dat geldt ook voor het veranderen van de politieke cultuur in ons land.’

De oppositieleider loopt het trendy café bij een benzinestation binnen: het is Norbert Mao. Talloze mensen herkennen hem en tijdens het interview schudden ze hem de hand. Hij is sinds 1996 actief in de politiek, eerst tien jaar als jong en welbespraakt parlamentslid en nu – als vroege vijftiger – als voorzitter en presidentskandidaat van de Democratic Party.

Mao strooit met mooie metaforen: hij noemt de Oegandese politiek een vliegveld met alleen een aankomsthal, ‘Museveni heeft de vertrekhal gesloten’. Hoewel hij de president al heel zijn politieke leven bekritiseert, is Mao nog steeds *on speaking terms* met hem.

Het neemt niet weg dat hij zich grote zorgen maakt over de afbrokkeling van de rechtstaat. ‘Vroeger gebruikte Museveni inhoudelijke argumenten om steun te krijgen voor zijn ideeën, nu gebruikt hij geld. De Oegandese politiek is een spelletje Slangen en Ladders geworden.’

‘Er zijn echt goede dingen gebeurd onder Museveni: we kregen een nieuwe grondwet, de rechtspraak werd onafhankelijk, de politieke participatie nam toe, het meerpartijstelsel is heringevoerd. Maar nu lijken we terug bij de staart van de slang te zijn.’

Nadat Museveni eerst het maximale aantal zittingstermijnen van de president uit de grondwet schrapte, heeft hij vorig jaar ook de leeftijdstermijn afgeschaft, waardoor hij alsnog kan meedoen aan de verkiezingen.

Volgens Mao is het vooral de entourage die niet wil dat hij met pensioen gaat. ‘Het is zoals een koe die teken heeft: de teken willen niet dat de koe doodgaat, want dan sterven ze zelf ook. In Oeganda zijn zoveel mensen afhankelijk van Museveni en de National Resistance Movement...

‘Verder zijn er internationale bondgenoten en bedrijven die willen

dat hij aan de macht blijft. We hebben de aanwezigheid van olie, gas en mineralen op ons grondgebied. Er zijn heel veel belangen die onzeker worden als de president vertrekt.’

Ook Norbert Mao heeft zijn hoop op de nieuwe beweging van Bobi Wine gevestigd. ‘Hij rammelt aan het hek van de Oegandese politiek. Dankzij hem moet iedereen nu kiezen waar zij of hij staat: ben je vóór of tégen verandering?’

‘Bobi Wine heeft andere platforms gevonden om zijn politieke boodschap te verspreiden: via muziek en sociale media. Politiek is opeens cool geworden onder jongeren, ik heb er nog nooit zoveel horen zeggen dat ze gaan stemmen. Daarom is Museveni zo bang voor de opkomst van *People Power*.’

Moet de oppositie zelf zich geen zorgen maken? Mao schudt het hoofd. ‘Ik zie Wine niet als rivaal, maar als bondgenoot’, zegt hij. ‘Wij doen alles eraan de oppositie samen te brengen en met één gezamenlijke presidentskandidaat tegenover Museveni te komen.’

Mao wil ook met de andere oppositiepartijen spreken over de parlementsverkiezingen, die volgens hem eigenlijk belangrijker zijn om een politieke transitie in gang te zetten. Hij streeft naar een model waarbij de oppositie in ieder kiesdistrict met één kandidaat tegenover de NRM-kandidaat op de proppen komt.

‘Dan kunnen we de NRM-dominantie in het parlement doorbreken. Nu gebruikt Museveni het parlement om zijn ideeën kritiekloos door te voeren – als we dat breken, kan er weer sprake zijn van echte politieke discussies.’

Het is nodig dat de verenigde oppositie een bredere agenda heeft, voor het ‘post-Museveni-tijdperk’, zegt Mao: ‘Dan denk ik aan interventies op economisch gebied, omdat Museveni weliswaar linkse retoriek bezigt, maar dat koppelt aan een neoliberaal beleid en ons land uitlevert aan de multinationals en de Chinezen. Een brede transitieregering van één periode heeft mijn voorkeur, waarna we kunnen terugkeren naar de normale meerpartijencompetitie.’

Intussen doet Mao enthousiast mee aan de dialoog, waarover hij ook een metafoor heeft: ‘IPOD is het ventiel in de te hard opgepompte band van de Oegandese politiek. Het deëscaleert politieke spanningen en geeft ons de mogelijkheid een ontmoeting met de president te hebben.’

Het hoofdkwartier van Bobi Wine ligt in de Kampalese wijk Kamwokya. Hier voelt de zanger zich thuis als *ghetto president*, de bijnaam die hij eerder had dan politieke aspiraties. Omdat Wine niet in het land is, staat in zijn plaats woordvoerder David Lewis Rubongoya te wachten.

De jonge jurist is door Frank Rusa van het NIMD omschreven als 'briljante geest met diploma's van Harvard en Oxford op zak'. Als docent aan de Universiteit van Makerere gaf hij les aan Wine. 'Wat ons verbond was onze liefde voor Oeganda, maar ook de zorg over hoe het land werd bestuurd. We spraken veel met elkaar en besloten iets te doen.'

Vroeger stemde Rubongoya op Museveni. 'Net als zoveel Oegandezen dacht ik steeds dat we voor het laatst op hem konden stemmen: hij kreeg *nog één keer* het voordeel van de twijfel...

'Het breekpunt was een tv-interview waarin Museveni vol overtuiging zei dat het fout was als mensen van 75 jaar of ouder nog een land willen besturen – om daarna toch de leeftijdsgrens af te schaffen. Toen had ik het gehad.'

De keuze om met Bobi Wine de beweging *People Power* op te richten, veranderde zijn leven. 'Ik had nooit gedacht dat de schijn-

Babirye Kityo

werpers van de wereld op ons gericht zouden worden.'

Hij realiseert zich dat het pas gebeurde nadat het staatsgeweld tegen Bobi Wine zichtbaarder werd. Bij een tussentijdse verkiezing in het district Arua werd hij in elkaar geslagen en gearresteerd, nadat Wine zijn steun betuigde aan de oppositiekandidaat. De beelden van de gemolesteerde zanger-politicus gingen de wereld over.

Sindsdien is de fysieke en verbale agressie niet getemperd. In november noemde Museveni hem in een BBC-interview een 'vijand van het volk', omdat Wine het buitenlandse bedrijfsleven zou oproepen niet in Oeganda te investeren. 'Ik denk dat dit nog maar het begin is', zegt Rubongoya. 'Wie openlijk *People Power* steunt, ontvangt bedreigingen. Ongelooflijke bedreigingen.'

'Bobi Wine is in wezen een goed mens, maar heeft niet de ervaring nu al een land te besturen'

De beweging gaat anders te werk. Zo is *People Power* niet geregistreerd als politieke partij: 'We willen minder formeel opereren dan de anderen', zegt Rubongoya. '*People Power* is een platform voor verandering. We willen boven de partijen staan en keken bij tussentijdse verkiezingen in districten telkens welke oppositiekandidaat we steunden.'

'Soms is dat iemand van de Democratic Party, een andere keer iemand van het Forum for Democratic Change (FDC). We weten nog niet of we eigen kandidaten verkiesbaar stellen voor het parlement of dat we op deze weg verder gaan.'

Een campagne die *People Power* nu voert is een oproep aan jongeren om hun identiteitskaart aan te vragen, die nodig is voor de registratie als kiezer. Velen gaven al gehoor eraan. Bij de vorige verkiezingen was de opkomst slechts 68 procent en won Museveni met zestig procent van deze stemmen.

Een hoge opkomst van vooral jongeren kan volgens Rubongoya voor een totaal andere uitslag zorgen: 'Het is van groot belang dat iedereen gaat stemmen en net zo lang bij het stemlokaal blijft rondhangen totdat de uitslag wordt voorgelezen.'

Op de vraag of Museveni een nederlaag ook werkelijk zal accepteren, zegt Rubongoya: 'Als ik hem was, zou ik dat doen. De voorbije jaren zagen we voorbeelden van presidenten die niet wilden opstappen na verloren verkiezingen, zoals in Gambia en Ivoorkust. Ten slotte moesten ze toch het veld ruimen.'

'We vragen de internationale gemeenschap mee te kijken, want deze regering overleeft al jaren op buitenlandse hulp. Als de wereld echt is geïnteresseerd in democratie, moet ze haar ogen komend jaar goed op Oeganda gericht houden. Laat ze ons helpen, zoals ze de mensen in Gambia en Ivoorkust hielp.'

Heeft *People Power* ook een inhoudelijke agenda? Rubongoya

denkt even na en zegt dan: 'We zijn niet pro-oosters of prowesters, maar pro-Oeganda. Je hoeft niet veel onderzoek te doen om te zien dat een groot deel van de staatskas naar het in stand houden van het patronagesysteem gaat, opdat Museveni aan de macht blijft.'

'Van dat geld alleen al kunnen we nieuwe ziekenhuizen bouwen en onze gezondheidszorg verbeteren, het onderwijs moderniseren. We willen de burger- en mensenrechten in ere herstellen: burgers moeten weer gewoon kunnen demonstreren voor hun rechten. We willen dat mensen weer kunnen genieten van hun land.'

Het verhaal van *People Power* maakt weinig indruk op Sarah Kityo, een 33-jarig parlementslid van de regeringspartij NRM. Haar lichaamstaal spreekt boekdelen: herhaaldelijk schudt ze het hoofd of slaakt ze een zucht, als de argumenten van Rubongoya ter sprake komen.

Maar ze moet hard lachen als ze de fotograaf ziet. 'Als ik dat geweten had,' zegt ze, 'had ik vanochtend nooit een groen shirt aangetrokken. Groen is de kleur van de Democratic Party. Ik denk dat Norbert Mao heel blij is als hij me zo op de foto ziet.'

Kityo werd op haar negentiende politiek actief voor de NRM. Ze groeide op in het district Luwero, waar in de jaren tachtig een bloedige oorlog woedde tussen toenmalig president Obote en de guerrillero's van Museveni. 'Ik hoorde aldoor verhalen van mijn ouders over schending van mensenrechten onder Obote en zijn UPC-partij. Twee van mijn ooms en zes tantes zijn zomaar uit huis gesleurd en vermoord.'

Maar over Museveni praat ze als over een vader: 'Hij heeft de massale moordpartijen en verkrachtingen gestopt; hij veranderde ons land en bracht ons vrijheid. Dankzij hem is er een goed onderwijsstelsel, waardoor ik kon studeren – anders was ik nu wellicht een van de vele vrouwen in een dorp, met wel vijftien kinderen.'

Ze haalt in één ruk door uit naar Bobi Wine: 'Hij zegt dat deze regering slecht is, maar kijk eens hoeveel hij eraan te danken heeft. Wine groeide op in een samenleving die hem de kans gaf zijn muzikale talent te ontplooiën en een luxeleven te leiden.'

'Nu roept hij jonge mensen op om te rellen en zegt hij dat de regering de slechtste is die ons land ooit heeft gehad. Maar onder andere presidenten had hij het nooit zo ver geschopt als onder deze. Het mooie aan het Oeganda van Museveni is dat iedereen zelf ervoor kan kiezen of je een *winner* of een *loser* wilt zijn.'

Het beeld van de oude leider die aan de macht wil blijven en vernieuwing tegenhoudt, klopt volgens haar niet. 'Kijk naar de gemiddelde leeftijd in ons parlement, kijk naar onze ambtenaren, naar de rechtspraak, naar onze gouverneurs en regionale en lokale bestuurders: de meerderheid is onder de veertig.'

'We worden niet alleen door oude, maar ook door jonge mensen geregeerd. Je kunt het beeld van een land niet alleen bepalen op basis van de leeftijd van de president.' Ze benadrukt het belang naast een jonge generatie ook ervaren bestuurders te hebben.

'Bobi Wine is in wezen een goed mens, maar heeft niet de ervaring nu al een land te besturen. Wat weet hij van de staatsfinanciën, van de complexe veiligheidssituatie in het Grote Merengebied? Hij is, denk ik, nog niet eens in staat Oeganda een week te besturen.'

De populariteit van *People Power* is overschat, vindt Sarah Kityo, vooral in het Westen: 'Het zijn gefrustreerde stedelijke jongeren die niet erin slagen hun leven op de rails te krijgen en die de overheid daarvan de schuld geven. Ze lijken groot in aantal te zijn, omdat ze altijd in groepsverband optrekken.'

'Maar bij de verkiezingen moeten al deze jongeren om te stemmen terug naar hun dorp van herkomst, dan lossen ze op in de meerderheid. Bij ieder stembureau op het platteland zullen er, denk ik, van de duizend kiezers er hoogstens tien op Bobi Wine stemmen.'

'De aanhang van Museveni vind je vooral op het platteland. Het is de grote meerderheid van onze kiezers: de hardwerkende mensen op de boerderijen of rondtrekkend met het vee. Het enige waarover zij zich zorgen maken is of er een weg komt om hun cassave naar de markt te brengen.'

'De andere uren werken ze op het land. Ze willen rust, vrijheid, stabiliteit – en dat geeft Museveni hen. Het is de stille meerderheid waarvoor westerse media geen oog hebben. Zij kijken vooral naar de stad, naar jongeren met smartphones en veel te veel tijd voor sociale media en YouTube-filmpjes.'

Terug naar de prachtige woonkamer van oudste Henry Kyemba. Hij trakteert op sterke verhalen uit de oude doos: over hoe hij en Obote bij een staatsbezoek aan de Chinese leider Mao achteruitlopend de audiëntieruimte – die groter was dan een voetbalveld – moesten verlaten.

En over het staatsbanket dat koningin Elizabeth organiseerde voor Idi Amin. Ondanks Kyemba's waarschuwing kwam een Oegandees delegatielid toch veel te laat binnen en mengde zich in een onderonsje van Kyemba en Amin met een zekere dame, aan wie hij na tien minuten vroeg: 'Ik heb nu wel veel over mezelf gepreut, maar wat doet u eigenlijk in het dagelijks leven?'

De dame in kwestie antwoordde met stalen gezicht: 'Ik ben koningin.'

Maar nu maakt Kyemba zich zorgen over de ontwikkelingen in Oeganda. De voorbije maanden is het een paar keer voorgekomen dat Museveni op het allerlaatst concerten van Bobi Wine verbood. 'Zo probeert hij hem in zijn financiële situatie te treffen, maar je straft hiermee niet alleen Bobi Wine.'

'Houd vooral geen verkiezingen om maar verkiezingen te houden'

'Kijk naar de mensen die tijdens zo'n concert geroosterde bananen of kip verkopen, of frisdrank en bier, of de bestuurders van brommertaxi's. Juist die mensen treft hij financieel – onder wie veel aanhangers van Museveni. Hij straft de verkeerde mensen.'

Zijn advies aan de Oegandese politiek is duidelijk: 'Het houden van verkiezingen is het alleen waard als ze transparant en eerlijk verlopen – de organisatie kost veel geld, het moet wel nuttig zijn. Houd vooral geen verkiezingen om maar verkiezingen te houden en de internationale gemeenschap tevreden te stellen.'

'Als de uitkomst van tevoren vaststaat, kun je het geld beter aan iets anders besteden. Daarom is de dialoog zo nodig: om consensus te bereiken over een eerlijk en transparant verkiezingsproces. Alle mensen die in januari 2021 zullen stemmen, moeten het gevoel hebben dat iedereen kan winnen.' ●